

Fyribils álit frá kommunubólkinum.

Tórshavn, 29. juni 1992.

870 1st/92

Innihaldsyvirlit

FYRIBILS ÁLIT FRÁ KOMMUNUBÓLKINUM	3
1. ARBEIÐSSETNINGUR	3
1.1. Nýggjur kommunustrukturur	4
1.2. Arbeiðið hjá arbeiðsbólkinum	4
1.3. Fyribils frágreiðing	5
1.4. Arbeiðsbólkurin	6
2. SØGULIGA GONGDIN Í KOMMUNALU VIÐURSKIFTUNUM	7
2.1. Kommunulógirnar frá 1872 og 1908	7
2.2. Sundurbýti av kommunum	7
2.3. Kommunulógin frá 1972	8
3. KOMMUNUVIÐURSKIFTI Í GRANNALONDUNUM	9
3.1. Alment um kommunuviðurskiftini í grannalondunum	9
3.2. Finsk kommunuviðurskifti	10
3.3. Norsku viðurskiftini	11
3.4. Kommunalu viðurskiftini í Íslandi.	11
3.5. Viðurskiftini í Danmark	13
4. HVÍ HAVA KOMMUNUR ?	14
4.1. Kommunernes anliggender	14
4.2. Kommunur sum partur av demokratisku skipanini	15
4.3. Avmarkan í kommunalu viðurskiftunum	16
5. LÝSING AV KOMMUNALU VIÐURSKIFTUNUM	18
5.1. Fólkatalið í kommunustøddarbólkum 1970 - 1990	18
5.2. Talið á kommunum	19
5.3. Fyrisiting kommunanna	20
5.3.1. Nevndir	20
5.3.1.1. Størru kommunurnar	20
5.3.1.2. Smærru kommunurnar	21
5.3.2. Aðrar nevndir	21
5.4. Kommunalt eftirlit	22
5.5. Verkevni	22
5.5.1. Ikki lógarbundin verkevni	22
5.5.2. Lógarbundin verkevni	23
5.6. Vinnumøguleikar	24
5.6.1. Kommunurnar og vinnulívið	25
5.7. Fíggjarviðurskifti	25
5.7.1. Lánibyrðar og fíggjan av ílögum	25
5.7.2. Fíggjarligar veitingar millum land og kommunur.	26
5.8. Fyrimunir og vansar við núverandi skipan	27
5.8.1. Vansar við núverandi skipan	27

		2
	5.8.2. Tvørrandi rationell og effektiv umsiting	28
	5.8.3. Vinnumøguleikar	29
6.	BROYTINGAR Í KOMMUNUSTRUKTURI	30
6.1.	Óbroyttur kommunustrukturur - verandi skipan	30
6.2.	Fast samstarv millum verandi kommunur	31
6.3.	Bygðaráð (ráðgevandi kommunur)	32
6.4.	Kommunusameining	32
6.5.	Avleiðingar av nevndu kommunustrukturum	32
7.	TILMÆLI FRÁ ARBEIÐSBÓLKINUM	35
7.1.	Krøv til kommunalar eindir	35
7.2.	Málsøkini	36
7.3.	Minniluti	37
7.4.	Framhaldandi arbeiði hjá arbeiðsbólkinum	37

FYRIBILS ÁLIT FRÁ KOMMUNUBÓLKINUM

1. ARBEIÐSSETNINGUR

Við óskrásettum skrivi, dagfest 22. januar 1992, boðaði Føroya landsstýri frá, at tað hevði samtykt at seta ein arbeiðsbólk at viðgera og gera tilmæli í spurninginum um býti av virksemi og ábyrgd millum landið og kommunurnar. Í notati, dagfestum 13. januar 1992, frá landsstýrismanninum í kommunumálum varð víst til notat frá 12. august 1991 undir heitinum "Skulu vit hava kommunur, sum virka?", og annars varð lagt upp til, at arbeiðsbólkurin kom við uppskoti um:

1. Hvørji øki, kommunurnar skuldu taka sær av.
2. Fíggjarliga uppgerð sum fylgja av 1. punkt. Herundir eisini uppgerð yvir tað, sum landskassin í løtuni rindar kommununum av ymiskum byggistudningum og endurgjald fyri, at hetta dettur burtur.
3. Endurskoðan og møguligar broytingar í kommunulógini.

Í notatunum, sum eru hjáløgd, verða nevnd nøkur øki, ið heilt náttúrliga vera mett at hoyra undir kommunala virksemið, samstundis sum vart verður gjørt við, at listin yvir økini ikki er fullfíggaður. Hesi nevndu øki eru:

1. Kommununnar egna stýri og fyrisiting.
2. Líkningarfyrisitingin.
3. Fyrisiting av fólkaskúla, kvøldskúla, frítíðarvirkssemi v.m.
4. Mentunarvirkssemi, ítróttur, fornminni v.m.
5. Vegaumsiting og vegagerð innan ávísan karm. Byggiviðtøkur v.m.
6. Havnaløg.
7. Brunamál.
8. Umhvørvisrøkt og -fyrisiting.
9. Kirkjugarðar.
10. Vatnveiting.
11. Sosialmál, herundir barnagarðar, vøggustovur, røktar- og ellisheim, vanlig forsorg v.m.
12. Vinnulívsplanlegging, men ikki luttøka í vinnulívi.

Í notatunum frá 13. januar 1992 verður gjørt vart við, at frá 1. januar 1993 verður inntøkumynstur landskassans broytt, av tí at meirvirðisgjaldsskipan verður sett í verk. Samstundis sum ávís útreiðsluøki kunnu umskipast, verður møguleiki fyri størri broytingum, bæði á inntøkusiðuni (skattabroytingar) og útreiðslusiðuni (serliga í sambandi við kommunalu viðurskiftini).

Hildið varð tí, at tíðin var tann rætta til at gera eitt arbeiði í sambandi við nýskipan av kommunala virkseminum.

1.1. Nýggjur kommunustrukturur

Í notatunum, sum liggja til grund fyri landsstýrisins avgerð um at seta arbeiðsbólkin, verður um nýskipan av kommunala virkseminum sagt, at tvær høvuðstreytir eru fyri, at vit fáa eina betri skipan:

- 1) At skipað verður fyri einum náttúrligum uppgávubýti millum landið og kommunurnar, og at allar kommunur kunnu luttaka í hesum.
- 2) At kommunurnar av somu orsök hava eina slíka stødd og geografiska samanseting, at tær makta eina fyrisiting til at taka sær av hesum.

Inntøkugrundarlagið hjá hesum kommunum eigur so í framtíðini at verða

- kommunuskattur (persónsskattur)
- blokkstuðul frá landskassanum, útroknaður eftir objektivum kriterium, fyrst og fremst fólkatálinum.

1.2. Arbeiðið hjá arbeiðsbólkinum

Arbeiðsbólkurin er á einum máli við landsstýrið í, at eitt náttúrligt uppgávubýti millum land og kommunur krevur, at allar kommunur kunnu luttaka í hesum. Hann hefur tí lagt dent á fremst at lýst viðurskiftini í arbeiðsbýtinum í dag millum land og kommunur.

Hetta verður gjørt í 2. parti, ið gevur eitt yvirlyt yvir søguligu gondina her heima í kommunalu viðurskiftunum, í 3. parti, har greitt verður frá gongdini í okkara norðurlendsku grannalondum, í 4. parti, har nomið verður við kommunurnar í demokratisku skipanini, og í 5. parti, har kommunalu viðurskiftini í dag verða lýst.

Viðmerkt verður, at við tí setningi, sum arbeiðsbólkurin hefur fingið, nevnliga at verða liðugur við sítt arbeiði fyri ólavsvøku í ár, og við teimum arbeiðsumstøðum, at skrivarin bert í løtum kann taka sær av hesum arbeiði, so hevur tað ikki verið

möguligt at lýst frammanfyrenevndu partar so gjølla, sum arbeiðsbólkurin hevði viljað.

Arbeiðsbólkurin hevur heldur ikki havt stundir at gjørt tær neyvaru kanningarnar av viðurskiftunum í okkara grannalondum, ið hann munnliga hevur fingið tilsøgn um at kunna vitja í sambandi við kanningararbeiðið.

Serliga hvat viðurskiftunum í okkara grannalondum viðvíkir, so kundi arbeiðsbólkurin unt landsstýri og løgtingi, ið hann roknað við, at lidna frágreiðingin verður lögð fyrri, at teir høvdu fingið frágreiðing, ið viðgjørði spurningarnar eins gjølla og frágreiðingarnar í Noregi og í Íslandi, sum í ørtum verða lögð við hesari frágreiðing.

Við støði í undanfarnu ørtunum verður í 6. parti víst á, hvørjir møguleikar eru fyrri broyttum arbeiðsbýti millum land og kommunur og hvørji krøv, hesir seta til broyttan kommunustruktur. Av størsta týðningi í hesum viðfangi er,

- hvønn týðning býtið og uppbytið hevur fyrri tænastrúkingarnar,
- hvønn týðning býtið og uppbytið hevur fyrri menningina av samfelagnum,
- hvønn týðning býtið og uppbytið hevur fyrri fólkaræðisligu viðurskiftini og menningina av fólkaræðinum, og
- hvønn týðning býtið og uppbytið hevur fyrri fyrisingina av landsuppgávum á lokalum støði.

Í sjeýnda og fyribils seinasta parti kemur arbeiðsbólkurin so við sínum tilmæli um, hvat arbeiðsbýti og harav treytað uppbyti í kommunur, arbeiðsbólkurin heldur tæna froykska samfelagnum og menningini av tí í dag og fleiri ár frameftir.

Arbeiðsbýtið og uppbytið av landinum í rætt hóskaði eindir er neyðugt at skipa so, at kommunurnar og landsumsitingin sum heild verða frægastu karmar fyrri einari elvuligari búskaparligari, mentunarligari og sosialari menning av samfelagnum, so hetta á øllum økjum er kappingarført við onnur samfeløg og kann samstarva við onnur samfeløg. Verður hetta ikki gjørt, kunnu hvørki kommunurnar ella landið sum heild tryggja komandi ættarliðum livilig kor í Froyum.

Tilmælið um broytt arbeiðsbýti og uppbyti seta sjálvsagt krøv um broytta landsumsiting, greiðari arbeiðssetningar hjá landsstýri, lögtingi og landsstovnum, sum í høvuðsheitum hereftir skulu taka sær av yvirordnaðu málunum og hava eftirlit við, at broytta arbeiðsbýtið fær høvi at virka sum ætlað.

1.3. Fyribils frágreiðing

Við tí stóru strukturellu broyting, ið landsstýrið hevur lagt á arbeiðsbólkin at koma

við uppskoti um, hefur arbeisbólkurin hildið tað verið rætt, áðrenn hann gevur frá sær eina endaliga frágreiðing, at biðja um eina ávegis góðkenning frá landsstýrinum av, at hann er á tí leið, sum landsstýrið er samt um at ráða Føroya Løgtingi at ganga.

Sum tað sæst, eru spurningarnir um fíggjarliga uppgerð og møguliga endurskoðan av og broytingar í kommunulógini ikki viðgjørdir her, men arbeisbólkurin heldur tað hevði seinkað málinum at viðgjørt hesar spurningar, fyrr enn hann hevur størri vissu fyri, at teir partar, sum arbeisbólkurin nú kann leggja fram, ikki verða kollðømdir av politisku myndugleikunum.

Arbeisbólkurin ivast ikki í, at landsstýrið og Føroya Løgting eru væl kunnig um fíggjarligu og búskaparligu støðuna hjá kommununum, og hvussu hon versnar í hvørjum. Somuleiðis eru myndugleikarnir fullgreiðir um, at stór tøk og fyri okkum óvanliga stórar broytingar skulu gerast, um kreppan hjá kommununum skal kunna stýrast og ikki í ov stóran mun kollrenna føroyska samfelagið, tá vit minst vænta tað.

Við tí óløntu arbeisorku, ið arbeisbólkurin leggur í hetta arbeidi, vil hann tí fegin frætta, um hann er á rættari leið og ikki ger arbeidi, sum er burturspilt.

1.4. Arbeisbólkurin

Landstýrið heitti í skrivi frá 13. januar á kommunufelagið um at seta 2 limir og Tórshavnar kommunu um at seta 1 í bólkin. Sjálvt setti landsstýrið 2 limir í bólkin. Arbeisbólkurin fekk hesa samanseting:

Jógvan K. Mørkøre, formann í Føroya Kommunufelag,
Óla Heinesen, býráðsformann í Klaksvík,
Býráðsformannin í Tórshavn,
Kára Petersen, fíggjarstjóra í landsstýrinum, og
Kjartan Kristiansen, menningarstjóra.

Herumframt varð ásett, at Kjartan Kristiansen skuldi vera formaður, og at Sørin Pram Sørensen, fulltrúi í landsstýrinum, skuldi vera skrivari.

Vegna ov stóra arbeisbyrðu, hevur Kári Petersen tikið seg burtur úr arbeisbólkinum, og landsstýrið hevur tí 20. mai 1992 tilnevnt Reidar Nónfjall, fulltrúa í landsstýrinum, í arbeisbólkinn í staðin.

Arbeisbólkurin hevur fingið sera stóra hjálp frá Jens M. Dalsgaard, skrivara í Føroya Kommunufelag, ið hevur luttikið á flestu fundunum í arbeisbólkinum saman við umboðunum fyri Føroya Kommunufelag, og arbeisbólkurin hevur somuleiðis havt stóra nyttu av teimum frágreiðingum, ið Kommunufelagið, samstundis sum bólkurin hevur virkað, hevur lagt fyri kommunurnar.

2. SØGULIGA GONGDIN Í KOMMUNALU VIÐURSKIFTUNUM

2.1. Kommunulógirnar frá 1872 og 1908

Eftir at vit í 1948 finga heimastýrslógina, vóru kommunumál yvirtikin sum føroysk sermál, t. v. s. at heimastýrið, løgtingið og landsstýrið finga lóggevandi og fyrisitingarligan myndugleika á økinum.

Tann lóggávan, ið var galdandi, tá ið málsøkið varð yvirtikið, var verandi í gildi. Hesar lógirnar vóru lóg nr. 30 frá 28. februar 1872 "Om de færøske landkommuners styrelse" og lóg nr. 27 frá 1908 "Om byen Torshavns kommunale styrelse". Tórshavn var tó kommuna longu við lóg frá 16. februar 1866 "Om byen Torshavns økonomiske styrelse". Hvør kommuna skuldi fata um alt prestagjaldið, og tá ið Suðurstreymoyar prestagjald var býtt í tvær kommunur, vóru upprunaliga 8 kommunur.

Eftir 1872'lógini vóru "de kommunale anliggender" stýrd av einum forstanderskapi, tó soleiðis, at hvør kirkjusókn skuldi hava eina sóknarnevnd, og at forstandarskapið skuldi gera eina serstaka figgjarætlan fyri hvørja kirkjusókn.

Áskoðanirnar um, hvørja stødd kommunurnar áttu at hava, um tær skuldi fata um sóknina ella vera størri og fata um prestagjaldið, vóru ymiskar, og kemur hetta fram í viðmerkingunum til 1872'lógina.

Amtmaðurin, ið hevði evnað eitt uppskot til, helt, at best var at býta eftir sóknnum, tí eftir hansara metan var tað ein treyt, at nýggja skipanin fekk undirtøku frá fólki, at hvør sóknin fekk sítt ráð. Innanríkismálaráðið helt hin vegin, at kommunurnar áttu at vera so stórar sum møguligt, soleiðis at tær fáu kreftirnar, ið vóru at taka sær av kommunalum málum, ikki vóru óneyðuga spjaddar.

Løgtinginum dámdi ikki at býta eftir sóknnum, tó átti beinanvegin at verða skipað so fyri, uttan tó at nerva býtið í prestagjald, at hvør sóknin innan fyri prestagjaldið stýrði sínum figgjarligu viðurskiftum.

2.2. Sundurbýti av kommunum

Kanska hóskaði hendan lógin illa til tátíðar føroyska samfelagið, sum ført hevur verið fram. Tí føroyingar búðu í bygdum, har tað ráddi um at standa saman móti fremmandum, eisini móti avbygdarfólki. Og nú kom lóg, ið segði, at teirra bygd skuldi vera í kommunu saman við øðrum bygdum. Men so leingi tær kommunalu uppgávarnar vóru smáar, og krøvini til skatt frá borgarunum samsvarandi, so søgdu fólk lítið um hesa skipan.

So hvørt kommunurnar átóku sær fleiri uppgávar, vildu fólk tó ikki lata sær lunda, at tey skuldu gjalda til lendingar o. a. í øðrum bygdum, og úrslitið varð, at krøv komu fram um at býta kommunurnar sundur, so at fólk fekk eina kenslu av, at tey

høvdu nakað at siga yvir sínum egnu viðurskiftum, sbr. Z. Vang, Stjórn málafrøði 1988 s. 197 og 198. Hvør so enn grundin var, so var tað skjótt, at byrjað var at taka kommunur sundur, vanligi soleiðis, at ein sókn gjørdist ein kommuna, ella at fleiri sóknir vóru lagdar saman í eina kommunu.

Eftir nevndu lóg frá 1872 var heimild fyri at býta kommunur sundur. Tá ið umstøðurnar talaðu fyri tí, kundi avvarandi ministerium loyva sundurbýtinum, eftir at løgtingið og forstandarskapið vóru spurð. Ikki átti at vera givið loyvi til at býta so smátt, at íbúgvararnir í nýggju kommununi ikki vórðu førir fyri at røkja uppgávarnar.

Fyrsta kommunusundurbýtið fer longu fram í 1876, tá ið Nólsoy verður sjálvstøðug kommuna og verður býtt frá Suðurstreymoyar kommunu. Seinasta kommunusundurbýtið eftir teirri gomlu kommunulógini frá 1872 fór fram í 1967 við sundurbýtinum av Nes sóknar kommuna, og vóru nú 51 kommunur, tá ið vit finga eina aðra kommunulóg við løgtingslóg nr. 45 frá 29. juni 1972, ið umfatar allar kommunur í Føroyum, eisini Tórshavnar kommunu.

2.3. Kommunulógin frá 1972

Við heimild í løgtingslóg nr. 29 frá 27. mei 1966 setti landsstýrið í 1969 eina 5 mannannevnd til kannan av kommunalu lóggávuni í Føroyum, herundir móguleikanum at leggja kommunur saman. Nevndin læt álit frá sær í 1971 við uppskoti til nýggja kommunustýrslóg og kommunuvallóg.

Nevndin gjørdi einki beinleiðis uppskot um samanlegging av kommunum, men lógaruppskotið var tilevnað við størri kommunalum eindum fyri eyga, og nevndin gjørdi í viðmerkingunum nógv burtur úr hesum. Viðmerkingarnar eru lagdar við her. Lógaruppskotini vóru samtykt stórtsæð óbroyttum líki.

Lógin frá 1872 hevði sum nevnt reglur um sundurbýti av kommunum, men ongar um samanleggingar. Øvugt við lógini frá 1972, hon hevur ongar reglur um sundurbýti av kommunum, men hevur reglur um samanleggingar. Teir, ið gjørdu lógina, høvdu helst væntað, at tá ið nú lógargrundarlagið var skapt fyri hesum, fóru kommunurnar sjálvbodnar at leggja saman. Men hetta er ikki hent. Vit hava í dag, nú 20 ár aftaná at vit finga verandi kommunulóg, framvegis 50 kommunur. Bert ein verulig kommunusamanlegging er framd, síðan lógin kom í gildi, og tað var, tá ið Tórshavnar kommuna og Kaldbaks kommuna í 1974 avgjørdur at leggja saman. Broytingin av kommunumarkinum millum Tórshavnar og Tórshavnar Uttanbýggja kommunu (nú Argja kommuna) eigur eisini at verða nevnd. Sjálvt um henda ikki broytti talið á kommunum í Føroyum, hevur henda marknaumskipan havt stóran týdning fyri høvuðsstaðin, og slíkar marknaumskipanir kundu aðrastaðir í Føroyum verið eins náttúrligar.

3. KOMMUNUVIÐURSKIFTI Í GRANNALONDUNUM

3.1. Alment um kommunuviðurskiftini í grannalondunum

Sermerkt fyrri lokalumsitingina í norðanlondum, undantikið Ísland og Finland er, at lokalumsitingin er í tveimum liðum.

Fyrsti liðurin er kommunan. Annar liðurin er, í Danmark amtskommunan, í Noregi fylkiskommunan, í Svøríki landstingskommunan. Ísland og Finland hava einki lokalt umsitingarlið, ið svarar til amtskommununa, fylkiskommununa ella landstingskommununa. Eyðkent fyrri kommunurnar í norðanlondum er eisini, at tær hava ábyrgd fyrri nógvum ymiskum tænastráðingum - tær eru "generalistorganir" -, og at tann kommunali sektorurin er størri enn í hinum europeisku londunum. Millumliðurin, amtskommunan, fylkiskommunan og landstingskommunan tekur sær serliga av seruppgávum, ið nema fleiri "primerkommunur".

Tá ið norðurlond í seinnu helvt av 1800'talinum fingu lokalt sjálvstýri, vóru kommunurnar nógvar í tali, og eisini vóru nógvar smáar kommunur. Uppgávnar, ið hesar fyrstu kommunurnar høvdu, vóru fáar - tær týðningarmestu vóru fólkaskúlin og fátaekramál. Tær avmarkaðu uppgávnar kravdu ikki nógva figgiarorku, og flestu kommunurnar vóru ríknar við eignum inntøkum.

Kommunustruktururin við nógvum, og eisini nógvum smáum kommunum, helt sær rættuliga óbroytt í langa tíð, til tað í 1940'unum og 1950'unum og 1960'unum var farið undir stórt kanningar- og lóggávuarbeði í Svøríki, Noregi, Danmark og Finlandi til tess at broyta kommunubygnaðin. Hetta arbeðið hevði við sær umfatandi kommunusamanleggingar í hesum londunum, tó ikki í Finlandi, av grundum, ið nomið skal vera við seinni.

Í Íslandi eru higartil ongar munandi broytingar hendar í kommunustrukturinum, men har er fyrri kortum sett niður nevnd við tí endamáli at leggja kommunur saman.

Orsøkin til, at hetta kanningar- og lóggávuarbeði var sett í verk, var í høvuðsheitum tann sama í øllum londunum, djúptøknar broytingar í samfelagsskipanini, ið ósvitaliga ávirkaðu fortreytirnar fyrri virkseminum hjá kommununum.

Avleiðingarnar fyrri kommunurnar av broytingunum í samfelagsskipanini gjørdur seg serliga galdandi uppá tveir mátar. Partvís høvdu broytingarnar í vinnulívsstrukturinum frá landbúnaðarvinnu til ídnaðar- og tænastráðingum við sær fólkaflytingar frá landsbygdunum til býirnar og onnur tætt bygd øki, partvís høvdu strukturbroytingarnar við sær, at lívsumstøðurnar hjá fólki gjørdist betri, sum aftur hevði við sær, at krøvini til tær kommunalu tænastráðingar gjørdust størri. Og úrslitið var, at einki samsvar longur var ímillum kommunuuppbytið og tær kommunalu uppgávnar.

Serliga hesi her nevndu viðurskifti vóru orsök til, at tann upprunaligi kommunustruktururin ikki longur var ein skilagóður karmur um kommunustýrið, og at farið var

undir at broyta bygnaðin við tí endamáli at fáa ein kommunustruktur, ið var betur í samsvari við tey broyttu viðurskiftini, og sum bæði fyrisitingarliga og fíggjarliga gjørdu kommunurnar betur førar fyri at loysa teirra uppgávur.

Kommunusamanleggingarnar, ið fóru fram í Danmark, Noregi og Svøríki fylgdu stórt sæð somu "rætningslinjum", at fáa størri kommunur við størri og tí neyðugi fíggjarligu beriorkuni, og sum samstundis vóru førar fyri at varðveita og effektivt gera nyttu av tí fyrisitingini, sum tá var hildin at vera neyðug í tí kommunalu umsitingini.

Kommunurnar áttu at hava eina minstustødd uppá 2000 - 3500 íbúgvur. Hetta tal var komið til eftir gjølligar kanningar av, hvat fólkagrundarlag kravdist til eina skilagóða loysn av teimum týdningarmestu kommunalu uppgávu, fólkaskúlin, forsorgarmál og heilsu-og byggimál.

Í Danmark, Noregi og Svøríki, har "kommunureformur" viðvíkjandi støddunum á kommununum var framdur við, at kommunur vóru lagdar saman, er í árunum aftaná "reformin" framd ein munandi broyting í uppgávubýtinum ímillum stat og kommunur soleiðis, at fleiri uppgávur, ið staturin fyrr tók sær av, eru lagdar til kommunurnar.

Samstundis við hesum er fíggingin av kommununum eisini broytt munandi, serliga við at staturin nú í alt størri mun veitir kommununum eina heildarveiting (bloktílskud) eftir objektivum kriterium, ímeðan endurgjöld til ávís endamál hava havt lutfalsliga minkandi týdning.

3.2. Finsk kommunuviðurskifti

Í Finlandi hevur eisini verið arbeitt við at leggja tær nógvu smáu kommunurnar saman til størri og fíggjarliga sterkari eindir. Í 1967 kom lóg, ið gav statinum heimild at leggja kommunur saman, eisini um kommunustýrini í teimum kommununum, ið skuldi leggjast saman, vóru ímóti tí. Men bert fáar kommunsamanleggingar eru farnar fram síðani, tí í praksis fremur staturin ongar samanleggingar, uttan at kommunustýrini taka undir við tí. Hetta er ikki hent, hóast finnar hava eina skipan við fíggjarstuðuli til tær kommunur, ið sjálvbodnar vilja leggja saman.

Men kommunalt samstarv hevur hinvegin stóran týdning í finsku lokalumsitingini, og hetta ger tað møguligt eisini hjá teimum smæstu kommununum at bjóða sínum íbúgvum neyðugar tænastræviingar og bótir nakað um teir vansar, at eingin grundleggjandi broyting av kommunusundurbýtinum er farin fram í Finlandi.

Samstarvið millum kommunur er bæði formelt skipað, "kommunalforbund", og óformelt við vanligum avtalum. Tað formella samstarvið, kommunalforbund, er tað, ið hevur tann størri týdningin. Á fleiri økjum er tað beinleiðis lógfest, at uppgávan skal loysast gjøgnum eitt "kommunalforbund". Økingin í kommunala samstarvinum hevur ført við sær umfatandi arbeiði við lógargrundarlagnum, samstarvið er bygt á. Eisini hevur hetta havt við sær princippiellar trupulleikar.

Skipanin við "kommunalforbund" hefur nógva staðni ført við sær, at stórir partur av verkevnum hjá kommununi er fluttur frá tí beinleiðis fyrisingarliga og politiska eftirlitinum av kommununi til aðrar sjálvstøðugar juridiskar persónar. Hartil kemur, at hetta er ein fløkt skipan, m. a. tí at eitt "kommunalforbund", sum tekur sær av ávísnum máli, t. d. fólkaskúla, ikki neyðturviliga fevnir um sama geografiska øki sum eitt annað "forbund", ið tekur sær av einum øðrum máli, t. d. ellisheimi.

3.3. Norsku viðurskiftini

Í Noregi hefur ein nevnd í mai mánaða í ár lagt fram álit um verandi kommunu-uppbýti, royndirnar og møguligar broytingar av hesum.

Ein meiriluti í nevndini, allir uttan ein, sigur um kommunalt samstarv sum alternativ til broytingar í kommunuuppbýtinum, at bæði út frá principiellum og praktiskum metingum er kommunalt samstarv ikki eitt alternativ til broytingar í kommunu-uppbýtinum.

Nevndin sigur, at tær principiellu metingarnar bæði snúgva seg um teir demokratisku trupulleikarnar og teir umsitingarligu trupulleikarnar við tílíkum samstørvum. Kommunal samstarv umboða bæði eina longri og meira óbeinleiðis "beslutningsprocess", sum økir um frástøðuna ímillum borgaran og tey fólkavaldu, og dentur verður lagdur á, at kommunalt samstarv gevur verri grundarlag fyri fíggjarligum eftirliti og politiskari heildarprioritering viðvíkjandi teimum kommunalu verkevnum.

Nevndin sigur viðvíkjandi teimum praktisku trupulleikunum við kommunalum samstørvum, at tað er lítið hugsandi, at tey neyðugu samstarvini fáast í lag, tí "hensyn" til at fáa fyrimunir til egnu kommunu, og óvilji til at lata frá sær vald á málsøkjum og arbeiðspláss, forða hesum.

Ein minniluti, tann eini limurin, tekur ikki undir við meirilutanum hesum viðvíkjandi, men metir, at teir demokratisku og umsitingarligu trupulleikarnir við samstørvum mugu vigast upp ímóti samanlegging av kommunum ímóti fólksins vilja. Ein tvungin samanlegging vil trúliga hava við sær drúgt stríð um kommunalar prioriteringar, nakað ið eisini vil økja um kommunalu útreiðslurnar.

3.4. Kommunalu viðurskiftini í Íslandi.

Sum áður nevnt eru ikki hendar avgerandi broytingar í Íslandi viðvíkjandi kommunu-uppbýtinum har. Galdandi kommunulóg er frá 1986, og ásetur lógin, at minsta íbúgvatal í eini kommunu skal vera 50. Síðani lógin var sett í gildi, eru 14 kommunur lagðar saman, og er kommunutalið minka við 22. Tær eru nú 201 tilsamans. Í lógini frá 1986 er heimild til, at staturin veitir fíggjarligan stuðul til tær kommunur, ið sjálvbodnar leggja saman.

Í januar mánaða 1991 var sett nevnd at gera tilmæli um broytingar í sundurbýtinum av landinum í kommunur. Í setanarbrævi nevndarinnar var sagt, at ikki einans skal

verða hugt at minsta íbúgvatali í eini kommunu, men eisini at hvør kommuna verður eitt tænaðuøki, sum kann mynda eina sterka samfelagsliga heild.

Nevndin hevur latið frá sær fyribils álit, ið hevur við sær at talið av kommunum í Íslandi kann minka til 30 kommunur frá teimum núverandi 201.

Nevndin mælir til, at minsta stødd á kommunum verður uml. 800 - 1000 íbúgvar. Hesa stødd metir nevndin, at kommunurnar í Íslandi skulu hava, fyri at tær sjálvar skulu verða førar fyri at loysa sínar uppgávar, og sum í hinum norðanlondunum eru tær týðningarmestu eisini har, skúlamál, almannamál, og nevnrir nevndin eisini eldverju av tí dygd, sum íbúgvar og lóggáva krevja. Mett verður, at kommunurnar krevja at hava hesa stødd fyri sjálvar at kunna bera útreiðslurnar av ruskoyðing, havnabygging, gøtum, kloakkum og vatnveiting.

Víst verður á ymisk viðurskifti, ið tala fyri, at kommunuuppbygging verður endurskoðað:

1. At kommunustýrslimir í smáum kommunum í flestu málum verða inhabilir í einstaklingamálum. Fíggarstøðan í smáum kommunum er oftani góð, men tær smáu kommunurnar veita ikki tær somu tænaðurnar sum tær størri kommunurnar.
2. Lóggávan í nútíðarsamfelagnum um fólkaskúlan, barnagarðar, umhvørvisvernd setir størri krøv til tænaðudygdina hjá kommununum. Sagt verður, at hesi krøv eru vorðin so stór, at enntá kommunur við 300 - 400 íbúgvum hava ilt við at lúka tey, uttan í samstarvi við grannakommunurnar.
3. Royndirnar við samraskstri millum ríki og kommunurnar eru ikki góðar viðvíkjandi t. d. havnabyggingum ella skúlabyggingum, og stríð stendst oftani um stødd á bygningi, staðseting, val av arbeiðstakara o. s. fr. Samraskstur millum ríkið og kommunur, og býtið av fíggingarútreiðslum er fyrst og fremst komið av, at kommunurnar hava verið so smáar, at tær ikki hava megnað uppgávuna einsamallar. Nevndin sigur, at eitt greiðari útreiðslubýti millum ríkið og kommunurnar, bæði í rakstri og fígging, kann ikki fáast uttan við størri kommunum.
4. Um fleiri málsøki skulu flytast frá ríkinum til kommunurnar, kann hetta bert lata seg gera, um kommunurnar gerast størri, og sum fevna um eitt felags tænaðuøki. Lokalar tænaðurnar, so sum politi, sjúkraflutningur og heilsutænaða, sum ríkið nú stendur fyri, kunnu kommunurnar ikki yvirtaka, uttan tær vaksa veruliga í mun til tað, sum nú er. Við øktum verkevnum verða eisini størri inntøkumøguleikar fluttir til kommunurnar.
5. Av tí at kommunurnar eru fámentar, og tað eru nógvur, er vanligt í summum landslutum eingi heildartænaðuøki at hava, men heldur

er landsluturinn býttur í tænastræki innanfyri hvørt málsæki. Á tann hátt er einki sínámillum samsvar í býti landslutsins í skúlaæki, heilsutænastræki, djóralæknaæki o. s. fr. Hetta ger økisbundna heildarstýring av málsækjum ógvuliga trupla, og minkar um móguleikarnar fyri planløgðum arbeiði fyri landslutin sum heild.

6. Nógvar av teimum smáu kommununum hava valt at taka upp samstarv við grannakommunurnar á flestu økjum. Hjá summum smáum kommunum, serliga teimum sum liggja fram við tættbygd øki, er samstarvið vorðið so neyvt, at einki mál er eftir fyri kommununa at loysa einsamalla.
7. Kommunumark og tænastræki eru ikki samanfallandi. Hetta førir til verri fíggarstøðu hjá summum kommunum, ið veita tænastræ til borgarar úr øðrum kommunum, uttan at hesir gjalda. Um mørkini hjá kommununi og tænastrækinum eru tey somu, gjalda tey sum nýta og ikki bara partur av íbúgvunum.
8. Við kommunusamanleggingum fer munurin á inntøkumóguleikum í teimum ymisku kommununum at minka.
9. Kommunurnar eiga at laga seg eftir broyttum umstøðum við at ansa eftir, at kommunumark verða lögð við atliti til arbeiðsæki.
10. Størri kommunur kunnu taka fleiri málsæki á seg, og hetta styrkir kommunala sjálvstýri og harvið útjaðaraøkini.

Niðurstøðan hjá nevndini er, at um tað endamálið skal røkkast, at fáa flutt verkevni frá miðstaðarstovnum ríkisins út til kommunurnar, umframt at fáa greiðari útreiðslubýti millum ríkið og kommunurnar, so mugu kommunurnar vaksa munandi og helst fevna um heilan landslut.

3.5. Viðurskiftini í Danmark

Í Danmark verður nógv talað um at niðurleggja amtini, tí tað verður hildið at vera óneyðugt við tveimum kommunalum jaðrum. Tað eru helst ov nógv málsæki, sum fella saman, og hetta viðførir nógvar stríðsspurningar.

Talan hevur verið um at minka talið á kommunum úr teimum núverandi 273 niður í 100 ella færri. Enn eru kortini ongar ítøkiligar ætlanir. Hjá kommununum er heldur eingin serliga stórir hugur til samanlegging, og teirra uppskot er at fáa nógv kommunal samstørv í staðin fyri amtini.

4. HVÍ HAVA KOMMUNUR ?

Kommunur eru ein vanligar nýtt umsitingarligar eindir, ið eru skipaðar soleiðis, at tær kunnu røkja og fyrstanda loysn av kommunalum uppgávum og av landsuppgávum lokalt. Hetta tvíbýti av umsitingini ber í sær, at tað verða bæði borgarin og miðumsitingin, ið seta krøv til kommunurnar. Kommunalt sjálvstýri merkir tó ikki, at kommunurnar eru at rokna sum sjálvstýrandi eindir, men vilja altíð vera ein partur av landsins samlaða stýri.

Verður øll tann lokala umsitingin flutt til miðumsitingina, so verður tað miðumsitingin, ið skal hava eftirlit við sær sjálvari, og borgarin kann einans seta krøv til tann eina myndugleikan.

Skulu hesar uppgávur verða røktar og loystar mest effektivt, er neyðugt, at skipanin støðugt verður lagað eftir verandi og komandi lokalum uppgávum, og hvussu landsuppgávur eiga at verða røktar og loystar lokalt.

Kommunulógin frá 1972 nútímansgjørði innanhýsissskipanina av kommunalu eindunum, men í aðra máta gav henda fyrsta veruliga broytingin av 100 ára gomlu kommunulógini onga effektivisering av umsitingini í Føroyum. Partvíst komst hetta av, at skipan av kommunum í størri og meira hóskeiligar eindir var latin kommununum einsamøllum at taka sær av, og at umsitingin og ráðgevingin av kommunalum viðurskiftum í landsstýrinum ikki varð útbygd og styrkt soleiðis, at hon kundi stuðla samanlegging av kommunum í hóskeiligar eindir.

4.1. Kommunernes anliggender

§2 í dansku kommunustýringarlógini sigur: "Kommunernes anliggender styres af kommunalbestyrelser...". Samsvarandi grein í føroysku kommunulógini ljóðar: "Kommunurnar verða stýrdar av bygda(r)ráðum..." Í lógunum frá 1866 og 1872 verður eisini talað um "kommunale anliggender".

Í dansku kommunulógunum verður sagt, at tað er nakað, sum eitur "kommunale anliggender", og hetta er ikki tað sama sum "statslige" ella "private" anliggender. Hetta, at vit í 1972 kommunulógini ikki hava nakað orð fyri "anliggender" er kanska ein staðfesting av, at vit hava ilt við at seta mörkini millum fyrst og fremt privat og kommunalt, men kanska eisini landið og kommunurnar.

Í lógini frá 1872 "Om de færøske landkommuners styrelse" eru "de kommunale anliggender" avmarkað til skúlamál, fátækrahjálp, vegir og "øvrige kommunale indretninger". Tórhavnar kommuna hevði við lógini frá 1866 fleiri verkevni enn hinar kommunurnar.

Nú 20 ár eftir miseydnadu royndina at strukturera føroysku umsitingina við skipaðum býti millum land og kommunur av virkseimi og ábyrgd standa vit við

kommunalum strukturi og býti millum land og kommunur, har tær smæstu eindírnar framvegis gera av, hvussu býtið av virkseimi og ábyrgd kann vera millum land og kommunur. Hetta ber við sær, at vit einki veruligt umsitingarligt býti hava, og spurningurin hevur tí eisini náttúrliga verið settur, um vit ikki eins væl áttu at tikið kommunurnar av og skipað Føroyar sum eina kommunu.

Alment virkseimi og loysn av felags uppgávum eigur eins og alt annað virkseimi at vera fyriskipað og loyst so effektivt sum til ber, bæði hvat viðvíkur kostnaði og mállúking. Í teirri búskaparligu støðu, sum føroyska samfelagið er í í dag, ræður ikki minni um effektivitet enn annars, men ein tann størsti trupulleikin kann vera, um effektiva skipanin kann fíggjast.

Vanliga fatanin av orðinum kommuna er, at tað er ein lokal fyrisiting við sjálvstøðugum stýri, sum tekur sær av ávísimum málum, sum eru felags fyri teir borgarar, ið hoyra til økið. Kommunurnar eru sostatt bæði ein lokal umsiting og ein partur av landsins stýri.

4.2. Kommunur sum partur av demokratisku skipanini

Við demokratisku rørsluni, sum tók seg fram seinast í 18. øld, varð kravið um avtøku av frammihjárættindunum hjá ávísimum stættum, serliga hjá aðali og kirkju, borið uppi av tí miðalstætt, sum tann økti handilin og búskaparligi framburðurin hevði alt fram.

Kravið um frælsi og virðing fyri einstaklinginum, og mótmæli ímóti skipanum og myndugleikum, ið ikki longur vóru tíðarhóskandi, var eitt krav um fólkastýri, demokrati.

Aðalhugsanin er, at vit fáa eitt frælst samfelag av frælsum menniskjum, ið ráða sær sjálvum.

Men eitt slíkt samfelag skal kortini skipast, bæði fyri at tryggja frælsinum hjá tí einstaka og fyri at tryggja, at tann einstaki ikki er øðrum einstøkum til bága og forðar fyri teirra frælsi. Somuleiðis eru ikki øll líka væl fyri, sjálvt um vit eiga sama rætt, og demokratiska samfelagið má tí hava skipanir,

sum verja samfelagið (tey einstøku frælsu menniskjuni) ímóti ágangi bæði uttanlendis og innlendis,

sum tryggja tí einstaka undir sjúku, óhappi og vanlagnu og í aldurdóminum,

sum tryggja skúling og mentan, ið eru neyðug fyri frælsið hjá tí einstaka, og

sum skapa fortreytir fyri kenslu av felagsskapi.

Kravið um frælsi og virðing fyri einstaklinginum, og at ovasta valdið altíð var hjá fólkinum, lá aftanfyri tær grundlógir, ið vórðu gjørdar í 19. øld og síðani ferð um

ferð eru endurskoðaðar og bœttar. Valdið var trýbýtt - í löggevandi, útinnandi og dómandi vald - og kommunurnar gjördust partur av hesari skipan, sum partur av útinnandi valdinum.

Til at tryggja, at kommunurnar halda seg innanfyri teir karmar, sum nevndir eru tey kommunalu viðurskiftini, verður eftirlit fyrsett frá hægri útinnandi myndugleika, og somuleiðis kunnu spurningarnir eisini verða lagdir fyri dómsvaldið.

Men felagsskapur skapar felags loysnir á viðurskiftum, ið ikki nýtast at vera fyriskrivað í lóg frá löggevandi myndugleikanum. Bróta hesar felags loysnir ikki við grundleggjandi fortreytirnar fyri fólkastýrinum - demokratinum -, so er heldur eingin orsök til at sýta fyri, at tær kunnu verða framdar. Einstaklingsins frælsi og kravið um, at ovasta valdið altíð liggur hjá fólkinum, er eisini galdandi í kommunalum viðurskiftum, bert loysnirnar ikki ávirka frælsið hjá øðrum einstaklingum í landsins demokratisku skipan. Vísa loysnir seg skilagóðar í einari kommunu, gerst úrslitið vanliga, at hesar loysnir verða eftirlíknaðar, og löggevandi myndugleikin tekur tá málið upp og skipar fyri lóggávu, ið setir karmar fyri slíkum loysnum í øllum kommununum.

Tað er í hesari brótingini millum hægri útinnandi myndugleikarnar, kommunalu myndugleikarnar, dómandi valdið, einstaklingin og hansara frælsi og felagsskapsins rætt at loysa egnar trupulleikar og áhugamál, at hugtakið um kommunufultrúina tekur seg fram sum ein móguleiki at leiðbeina kommunur og eftirlit í spurninginum.

Men samstundis tekur eisini spurningurin seg upp um avmarkingina millum alment og privat virksemi, og serliga á hesum økinum eru tað kommunurnar, sum standa fyri skotum, tí tað eru vanliga tær, sum hava rikið virksemi, ið avleitt verður vinnuligt virksemi.

4.3. Avmarkan í kommunalu viðurskiftunum

Tað kann valla vera nakar ivi um, at í botn og grund er kommununi sum partur av útinnandi valdinum ikki heimilað at reka vinnuligt virksemi. Tað er jú einstaklingurin, ið hevur frælsið til hetta, og löggevandi, útinnandi og dómandi myndugleikarnir hava til uppgávu at tryggja honum hetta frælsi innan teir karmar, sum felagsskapurin ásetir og skapar.

Vit hava júst skapt trýbýti av valdinum fyri at tryggja, at valdið altíð liggur hjá fólkinum, og tí ber ikki til hjá útinnandi myndugleikanum, uttan at löggevandi myndugleikin hevur lóggivið um hetta, at seta virksemi í gongd, sum hann, tá tað snýr seg um einstaklingin annars, skal hava eftirlit við, tryggja og skapa fortreytir fyri. Útinnandi myndugleikin gerst sjálvsagt inhabilur, og inhabilitetur er í greiðari andsøgn við demokratið.

Men harafturat ber kommunalt vinnuligt virksemi í sær tvinnar trupulleikar. Annað er, at tað almenna fer í kapping við móguligt privat - einstaklinga - virksemi, og ger hetta kanska minni lønsamt. Hin er, at kommunur fara at kappast sínámillum á

økjum, ið privatir eiga at kappast, og spurningurin er, um kommunur hava rætt at krevja skatt av borgarum til tess at fígga slíkt virksemi. Tann einstaki ræður sær sjálvum, og vandin hjá honum at fara undir vinnuligt virksemi er, at hann kann fara á húsagang. Hesin móguleiki er ikki til hjá kommunum.

Kommunurnar eru tó ikki heilt avskornar frá at veita tænastr til borgararnar, hóast hesar eins væl kundu verið veittar av privatum. Hetta eru vanligar tænastr sum vatnveiting, kloakkir, el, renovatióin o.s.fr. Felags fyri hesar tænastr er, at tær krevja stóra samskipan, og at kapping ikki tænar nøkrum endamáli.

Kortini er eins og í øllum samfelagsligum viðurskiftum ikki gjørligt at seta greitt og endaligt mark ímillum, hvat kommunalt virksemi kann loyvast og hvat ikki, og tað broytist eisini við tíðini. Tað, sum einaferð varð hildið náttúrligt kommunalt ella alment virksemi, er tað kanska ikki, sum tíðin líður, og øvugt.

Men serliga vísir tað seg, at í kjalarvørrinum á einum virksemi, ið allir partar vóru samdir um, var alment, er náttúrligt og búskaparliga skilagott at taka annað virksemi upp, sum í aðra máta, náttúrliga varð rikið sum vinnuligt virksemi - v.ø.o. privat.

Hvørji verkevni kommunurnar skulu loysa kemur altíð at vera tengt at tíð og stað (grótnám er alment í Føroyum, men privat í Danmark), men at krevja skatt frá borgarunum til at seta í undirskotsgevandi virki heldur sjáldan leingi.

5. LÝSING AV KOMMUNALU VIÐURSKIFTUNUM

Kommunumál eru føroysk sermál, og eru tær mest týðandi lógirnar í dag á hesum øki løgtingslóg nr. 45 frá 29. juni 1972 við seinni broytingum og løgtingslóg nr. 44 frá 29. juni 1972 um val til allar føroyskar kommunur.

Talið á kommunum er í dag sum kunnugt 50. Av hesum er meira enn helvtin, 27, undir 500 íbúgvar; 10 hava færri enn 100 íbúgvar og 18 hava færri enn 200 íbúgvar. Bert 10 kommunur hava fleiri enn 1.000 íbúgvar, og bert 7 kommunur hava fleiri enn 1.500 íbúgvar.

Eftir kommunulógini, ið hevur verið galdandi í 20 ár, kunnu undantøk verða gjørd frá lógini fyri tær kommunur, ið hava færri enn 1.000 íbúgvar. Sostatt er lógin bert galdandi fyri 20% av kommununum.

5.1. Fólkatalið í kommunustøddarbólkum 1970 - 1990

Í niðanfyrirstandandi talvum (5.1 og 5.2) er fólkatalið 1970, 1977, 1985 og 1990 býtt eftir stødd á bústaðarkommununi umframt tal av kommunum og lutfalsligi parturin av fólkatalinum í kommunustøddarbólkum somu ár sýnt.

Talva 5.1. Fólkatal (%) í kommununum býtt á ymsar støddarbólkar.

Kommunu bólkur Íbúgvar	Íbúgvar í %			
	1970	1977	1985	1990
5000-	27.8	28.1	29.8	30.9
2000-4999	16.7	21.0	20.6	20.1
1000-1999	15.1	14.1	17.8	19.6
500- 999	27.5	24.8	21.4	19.1
200- 499	7.0	7.1	6.5	6.6
- 200	5.9	4.9	3.9	3.9
Tils.	100.0	100.0	100.0	100.0

Kelda: Árbókin 1991.

Talva 5.2. Tal á kommunum í ymsum kommunubólkum.

Kommunu bólkur Íbúgvar	Kommunur			
	1970	1977	1985	1990
5000-	1	1	1	1
2000-4999	2	3	3	3
1000-1999	4	4	6	7
500- 999	15	14	13	12
200- 499	9	9	9	9
- 200	20	19	18	18
Tils.	51	50	50	50

Kelda: Árbókin 1991.

Her sæst, at meðan 7 av teimum í 1970 verandi 51 kommununum vóru yvir 1.000 íbúgvar, so vóru sum nevnt 10 av teimum 50 kommununum í 1990 yvir 1.000 íbúgvar. Samstundis sæst, at hesar størru kommunurnar í 1970 umboðaðu 59,6% av samlaða íbúgvatalinum og í 1990 70,6%. Sum heild hevur minkingin í fólkatálinum verið lutfalsliga størst í teim minstu kommununum. Onnur helvtin av fólkinum býr í teim 4 kommununum oman fyri 2.000 íbúgvar, og hin helvtin býr í teim 46 kommununum niðan fyri 2.000 íbúgvar.

Smæstu kommunurnar hava, samanborið við alt landið, so nógv tað skeivasta kynsbýtið og tað elsta aldursbýtið.

5.2. Talið á kommunum

Føroysku kommunurnar vóru við árslok 1990 50 í tali. Undantikið broytingina í 1976, tá Kaldbaks kommuna var lögð saman við Tórshavnar kommunu, hevur talið á kommunum verið óbroytt í mong ár, hóast vaksandi krøv til kommunalu tænastrnar og betraðu samferðsluviðurskiftini kundu væntast at skunda undir kommunalar samanleggingar, eins og verið hevur í hinum norðurlondunum.

Kommunurnar eru tí smáar. Av teim 50 kommununum hava 18 færri enn 200 íbúgvar. Bert 4 hava fleiri enn 2000 íbúgvar, av teimum bert 1 við fleiri enn 10.000 íbúgvum.

5.3. Fyrisiting kommunanna

Lógin frá 1972 er ein kommunal stýringarlóg, ið leggur komunalu umsitingina undir bygdaráðsformannin, og hetta treytar, at bygdaráðsformaðurin er fulltíðarsettur. Hóast hetta, so eru tað einans 3 kommunur, sum hava fulltíðarsettan býráðsformann, Havnin, Klaksvík og Runavík. Kommunurnar eru sum heild ov smáar til at hava fulltíðarsettan formann. Lógin frá 1972 er ongantíð farin at virka eftir ætlan, og kemur ongantíð at gera tað við núverandi kommunustrukturi.

5.3.1. Nevndir

Tann nevndarskipanin, sum lógin frá 1972 legði upp til, hevur harafturímóti virkað væl - so væl, at nógvar kommunur eru yvirskipaðar við nevndum.

5.3.1.1. Størru kommunurnar

Kommunur við meira enn 1000 íbúgvum skulu hava fíggjarnevnd og kunnu hava havnanevnd, tekniska nevnd, mentunarnevnd og sosiala nevnd; umframt skulu tær velja nevndir eftir øðrum lógum.

Ætlanin við nevndunum, sum verða valdar sambært kommunulógini, er at fáa eitt ávíst arbeiðsbýti millum politikararnar, umframt at umsitingin verður skift samsvarandi nevndunum. Ein onnur treyt fyri nevndarbýti er, at nøgdin av málum er so mikið stór, at nevndirnar hava eina ávísa sínámillum javnvág.

Ivasamt er, hvussu væl hesar treytir eru loknar, og kortini er tað hent, at nevndirnar eru farnar enn smærri:

Tekniska nevnd	-> Tekniska nevnd -> Byggi & býarskipanarnevnd -> Ferðslunevnd -> Orkunevnd -> Renovatíonsnevnd
Mentunarnevnd	-> Mentunarnevnd -> Stadionnevnd -> Hallarnevnd
Sosiala nevnd	-> Sosiala nevnd -> Dagstovnannevnd

Tað er serliga Tórshavnar kommuna, sum hevur verið frammarliga við at seta nevndir út yvir tær, sum eru nevndar í standardreglugerðini. Har verða umframt tær føstu nevndirnar næstan altíð settar serligar nevndir at taka sær av nýggjum málum. Og tá kann ein spyrja, hvat endamálið við nevndunum er, hóast hetta er loyvt eftir lógini. Í hesum viðfangi eigur at verða nevnt, at ætlanin við stórum tali á bygdaráðs-

limum og fóstum nevndum er at tryggja minnilutunum í kommununi innlit og ávirkan á kommunalu viðurskiftini.

Men hinar kommunurnar hava eisini verið væl við. Tvøroyrar kommuna, sum hefur 7 býráðslimir, hefur minst 7 fastar nevndir. Í slíkum førum kann ikki verða talan um arbeiðsbýti millum bygðaráðslimirnar, tí hvør limur kemur at sita í minst 2 nevndum, um tað er javnt býtt.

Einstakar kommunur við færri enn 1000 íbúgvum hava sama nevndarstruktur. Hóast nevndirnar skulu vera í minniluta í bygðaráðunum, so eru einstakar kommunur við 5 limum, sum hava figgjarnevnd, teknisku nevnd, mentunarnevnd osv.

Slíkt nevndarbýti kann neyvan sigast at vera eitt úrslit av einum rationellum arbeiðsbýti, men ber heldur við sær ineffektivitet og óneyðuga langa málsviðgerð.

5.3.1.2. Smærru kommunurnar

Smærru kommunurnar hava stórt sæð hildið seg til tær nevndir, sum vóru eftir 1872 lógini. Bygningsskommisjónin er vorðin til eina bygginevnd, hóast lógin frá 1972 hefur tikið hesa av.

5.3.2. Aðrar nevndir

Skúlanevndin verður vald beinleiðis, men tekur sær av verkevnum, sum eins væl kundu verið hjá kommununum.

Heilsunevndin verður vald av bygðaráðnum, men arbeiðsøkið samsvarar nógv við arbeiðið hjá teknisku nevnd.

Hegn- og vatnsýnisnevnd verður vald beinleiðis av bygðaráðnum.

Barnaverndarnevndin verður vald av bygðaráðnum, men hefur eitt arbeiðsøki, sum kundi verið lagt til sosialu nevnd.

Brunanevnd verður vald av bygðaráðnum, men hoyrir annars undir tekniska øki.

Líkningarnevnd verður vald sambært skattalógini, men annars er orðingin tann sama, sum var í kommunulógini.

Valnevndir til løgtings- og kommunuval verða valdar eftir vallógunum.

Eitt yvirlit fyri kommunurnar í Sundalagnum (Fylgiskjal*) vísir, at av 1300 fólkkum við valrætti, eru tey 10% við í onkrum av hesum nevndunum.

5.4. Kommunalt eftirlit

Landsstýrið hefur eftirlit við, at kommunalar avgerðir ikki eru í stríð við lóggávuna, og við fíggjarviðurskifti kommunanna. So skjótt sum ársfíggjarætlanin er endaliga samtykt, skal hon sendast landsstýrinum og somuleiðis ársroknskapurin. Til lántøku og broyting í lánitreytum - við fáum undantøkum -, keyp, sølu og veðseting av fastari ogn, krevst loyvi landsstýrisins.

5.5. Verkevni

Kommunurnar taka sær bæði av lógarbundnum og ikki lógarbundnum verkevnum. Ikki lógarbundin verkevni eru ofta mentunarlígt tiltøk sosum ítróttarhallir, vallir og ymist frítíðarvirksemi. Umframt vegir, vatnveiting, kloakkir, havnir osv.

5.5.1. Ikki lógarbundin verkevni

Havnir og vegir: M.a. fyri at fremja vinnulívið hava tær flestu kommunurnar brúkt hópín av peningi til havnaútbyggingar. Havnir og lendingar verða bygdar við landskassastuðli og ríknar av kommununum. Kommunurnar gjalda eisini útreiðslurnar til gerð og viðlíkahald av vegum, ið ikki eru landsvegir, og av gøtuljósum. Tó verður veittur landskassastudningur til asfaltering av kommunuvegum samstundis, sum kommunurnar gjalda til rakstur av landsvegum.

Kirkjugørðunum standa kommunurnar sjálvar fyri.

Vatn og kloakkir: Kommunurnar bera sjálvar útreiðslurnar til gerð og viðlíkahald av kloakkum og til burturbeining, umframt til vatnveiting og eldsløkking. Umhvørvislógin setir nú ávís krøv til hetta øki.

Røktarheim: Ellis- og røktarheim eru í Tórshavn, Klaksvík, Runavík, Miðvági og á Tvøroyri. Kommunurnar bera 15% av rakstrarkostnaðinum av heimum. Heimini eru sjálvsognarstovnar, undantikið er tó Ellisheimið í Tórshavn. Kommunala ávirkanin á sjálvsognarstovnarnar er heilt lítil.

Heilsuviðurskifti: Kommunurnar gjalda part av fasta viðurgjaldinum til kommunulæknar. Haraftrat gjalda kommunurnar teimum bústað, viðtaluhøli og neyðug tól. Útreiðslurnar til skúlatannlæknar verða allar bornar av kommununum, meðan tær bert gjalda ein part av útreiðslunum til skúlalæknar, heilsusystarar, skúla-, heilsu- og heimasjúkrasystarar.

Ruskfyribeining: Tórshavnar kommuna tók í 1987 nýggju brennistøðina á Sandvíkahjalla í nýtslu. Flestu av hinum kommununum eru gingnar saman í Interkommunala Renovasjónsfelagsskapin. Felagsskapurin hefur bygt brennistøð á Hagaleiti í Lørvík, ið fór undir virksemið í 1988.

Samferðsla: Tórshavnar kommuna rekur sum tann einasta kommuna samferðslu (bussleiðina) í kommununi.

5.5.2. Lógarbundin verkevnini

Fólkaskúli: Tað er ábyrgd kommunanna at hýsa fólkaskúlaundirvísingini. Skúlanevndin stýrir og hevur eftirlit við skúlum kommununnar. Í nøkrum førum eru kommunur gingnar saman um bygging av fólkaskúlum, so er m.a. við Meginskúlanum á Sandi, skúlanum í Giljanesi, Felagsskúlanum á Oyrarbakka og skúlanum í Fuglafirði. Hetta málsøkið verður í dag næstan heilt umsitið av landsstovni; kommunala ábyrgdin er at viðlíkahalda bygningarnar.

Bókasøvn: Kommunurnar fáa part av bókasavnskostnaðinum endurgoldnan úr landskassanum. Bókasøvn er í 15 kommunum (tó eru bert tey í Havn og Klaksvík opin allan dagin). Nýggja bókasavnslógin leggur umsitingarligu ábyrgdina undir landsmyndugleikarnar, meðan kommunurnar koma at gjalda.

Kvøldskúli: Seinnu árinum hevur frítíðarundirvísing (kvøldskúli) verið í alsamt fleiri kommunum. Útreiðslurnar verða hildnar av kommununum við studningi frá landskassanum. Stýringin á hesum øki liggur í alt størri mun undir landsstovnum.

Almannamál: Kommunurnar bera ein part av útreiðslunum til sosialar pensjónir og ymsar aðrar almannaveitingar. Tórshavnar kommuna er tann einasta av teim 4 kommununum við meira enn 2000 íbúgvum, ið enn umsitur tann partin av almannamálunum, sum kommunurnar hava heimild til. Hetta eru reglurnar í forsorgarlógini um veitingar til fólk í trongstøðu: vanlig uppihaldshjálp og hjálp til stakar uppihaldarar.

Klaksvíkar og Tvøroyrar kommunur hava fyrr havt slíkar umsitingar, men nú eru deildir av almannastovuni settar á stovn, har kommunurnar gjalda ein part av skrivstovuhaldinum. Umsiting av hesum veitingum fyri hinar kommunurnar og av almannamálum annars er hjá sosialu fýrisiting landsstýrisins, Almennastovuni. Almennamál eru í dag eitt reint landsmál.

Barnaforsorg: Til at umsita reglurnar í lóg um barnaforsorg setir hvørt bygðaráð eina barnaverndarnevnd.

Byggisamtyktir: Í løgtingslóg um býarskipanir og byggisamtyktir (1954) verður beinleiðis álagt Tórshavnar kommunu at gera eina býarskipan fyri kommununa, meðan landsstýrið fær heimild til at áleggja øðrum kommunum, einsæris ella í felag, at gera býarskipan.

Henda heimild er ongantíð brúkt. Tó hava flestu kommunur gjørt byggisamtyktir, har ásetingar verða gjørdar fyri nýtsluni av lendum í kommununi

og um bygging. Byggisamtyktirnar skulu góðkennast av landsstýrinum. Við lógarbroyting í 1974 varð landsstýrinum heimilað at seta í gildi serliga byggireglugerð at galda í teimum kommununum, sum ikki hava byggisamtykt.

Skattlíkning: Fyrr vóru kommunurnar skattamyndugleiki og høvdu fólkayvirlitið, men nú er tað einans Tórshavnar kommuna, ið rekur eina líkningardeild.

5.6. Vinnumøguleikar

Í álitinum frá 5-mannanevndini til kannan av kommunalu lóggávuni í Føroyum leggur nevndin stóran dent á, at ein kommuna eigur at hava vinnumøguleikar og/ella møguleikar at leggja viðurskiftini til rættis fyri slíkum, m.a. við planlegging o.t.

Hvussu hesir møguleikar og vinnuviðurskiftini eru í einstøku kommununum, eru í dag eingi beinleiðis tøl fyri. Tørvur er á einari nýggjari fólkataljing, ið eisini vísir, á hvønn hátt borgararnir vinna sær inntøku og í hvørjari kommunu. Við hesum var gjørligt at vísa á samanhangandi vinnuøki.

Í 1991 varð útgivin Virkisskrá, t.e. ein skráseting av virkjunum í Føroyum, eisini deildum teirra, og hvussu hesi eru býtt út um landið. Skráin fevnir ikki um alt virksemi í Føroyum. Fiskiskapur, landbúnaður, heilsøla, smásøla og onkrar smærri vinnugreinir eru ikki við, og heldur ikki eru øll virkini innan eina vinnugrein skrásett, men uttan iva tey flestu. Skrásetingin varð rímuliga dagførd á vári 1991, og sum kunnigt er nógv hent síðan tá, við at virki eru farin á húsagang. Kommunurnar og peningastovnarnir eru tikin við í skrásetingina, og eisini vinnuskúlar, men ikki fólkaskúlar og studentaskúlar.

Við nevndu skeivleikum í huga, hava vit kortini loyvt okkum at gjørt niðanfyrirstandandi yvirlit yvir "virki" í 1991 í einstøku kommununum, býttar eftir kommunustødd.

Talva 5.3. Virki býtt eftir kommunustødd 1991.

Íbúgvar	Tal á komm.	Alivinna	Kommunu stovnur	Peninga stovnur	Onnur virki	Tils.
<100	10	3	10	0	7	20
101-200	8	12	8	1	5	26
201-500	9	15	10	8	27	60
501-999	12	20	22	30	103	175
1000-2000	7	16	12	16	118	162
2001-5000	3	12	8	9	137	166
Tilsamans		78	70	64	397	609

Kelda: Menningarstovan

Afturgongdin í virkjum hefur verið stór í 1991/92, og hetta rakar sjálvsagt eisini tey fáu virki, sum eru í smáu kommununum. Her vil afturgongdin í alibrúlkum verða sjónsk, tí tey muna væl í smærru kommununum. Hvat peningastovnum viðvíkir, so vil sparing har eisini ávirka talið á deildum, serliga har fólkatalið er lítið.

5.6.1. Kommunurnar og vinnulívið

Føroysku kommunurnar hava havt ógvuliga rúmar ræsur, tá talan er um at seta pening í virki og skip. Hetta hefur helst tikið seg upp í tríati árunum, men hefur vundið ógvuliga nógv uppá seg, síðan flakavirkini komu. Í hesum viðurskiftum eru fleiri vandamál, sum ongantíð hava verið tikin upp. Spurningarnir eru um habilitet, heimild at seta almennar pengar í privat virki uttan lógarheimild og mörkini millum tað almenna og tað privata.

5.7. Fíggjarviðurskipti

Verða kommunuskattaprosentini í 1992 skift eftir stødd á kommunum, og hægsta og lægsta kommunuskattaprosentið í hvørjum bólki ikki tikin við, so fáa vit hesi meðaltøl fyri kommunuskattaprosent:

Íbúgvartal	0 - 100:	12,0 %
Íbúgvartal	101 - 200:	14,0 %
Íbúgvartal	201 - 500:	15,3 %
Íbúgvartal	501 - 999:	16,4 %
Íbúgvartal	1000 - 2000:	16,9 %
Íbúgvartal	2001 - 5000:	17,5 %
Tórshavn:		14,4 %

5.7.1. Lánibyrdar og fíggjan av íløgum

Kommunurnar hava í dag ógvuliga stórar lánibyrdar (fylgiskjal*), sum kemur av, at kommunurnar hava tikið lán til mestsum allar íløgur. Tað kann vera bæði skynsamt og rímuligt at fíggja kommunalar íløgur við lánnum, tí hetta er nakað, sum varir meira enn eitt fíggjarár. Tað hefur kortini víst seg, at rentur og avdráttir eru vorðin so stór byrða hjá kommununum, at nógvar brúka 60-65% av skattainntøkuni til at gjalda rentur og avdráttir. Kreditvirðið og handlifrælsið er burtur hjá hesum kommununum, og vandi er fyri, at alt kommunalt virksemi har heldur uppat.

Í tíðum við javnt hækkandi inntøkum kann tað vera rættur politikkur at fíggja íløgur við lánnum, men fyri kommunur við minkandi fólkatali og stagnerandi inntøkum gerst hetta ein vanlukka, um neyv fíggjarstýring og planlegging skortar.

5.7.2. Fíggjarligar veitingar millum land og kommunur.

Ein partur av tí virkseimi, sum er á kommunala økinum, verður sum kunnigt fíggjað úr landskassanum t.d. íløgu- og rakstrarstuðul (1) til havnir, lendingar og skúla- barnaflutningur, kvøldskúlar etc. Hin vegin eru kommunurnar við til at fíggja ein part av landsvirkseminum t.d. landsvegir og almannamál.

Endamálið við landskassastuðlinum er fyri ein part at menna virkseimið í teimum ymisku bygdunum og fyri ein part at varðveita bygdamenningina í Føroyum. Endamálið við hinvegin at lata kommunurnar gjalda ein part av landskassans útreiðslum, sum landskassin leggur út fyri kommunurnar, eru lutfalsliga lokalar.

Sambært hagtølum í hjálagda fylgiskjali*, er landskassans samlaði nettostuðul (samlaður landskassastuðul ÷ samlaðar kommunalar útreiðslur til landskassan) broyttur munandi. Soleiðis var talan um eina **positiva** landskassaveiting uppá umleið 2,3 mió. kr. í 1991, og um eina **ætlaða negativa** landskassaveiting uppá umleið 31,7 mió. kr. í 1992. Stóra broytingin í 1992 kemst serliga av, at íløguvirksemið í kommununum helst fellur við heili 47% og somuleiðis íløgustuðulin við 53%, meðan kommunalu inngjaldingarnar til landskassan nærur verða óbroyttar.

Annars er býtið av íløgustuðlinum millum kommunurnar í ávísum føri sera ójavnt, soleiðis vísur tað seg, at smáu kommunurnar eitt nú Fugloy, Svínø, Kunø og Húsar, fáa lutfalsliga stóran íløgustuðul. Frágreiðingin er ivaleyst tann, at bygdírnar ikki hava fíggjarliga orku ella inntøkugrundarlag til at gera t.d. eina lending, sum kann verða við til at gera tað liviligt í so lítlum bygdum sum hesum.¹

Merkisvert er tað, at stórar kommunur sum Runavík og Sandur hava fingið sera stóran nettostuðul úr landskassanum. Orsøkin til hetta er, at kommunurnar hava gjørt íløgur (byggt havn). Hinvegin hevur Tórshavnar Kommuna verið við til at goldið meira til landskassan, enn hon hevur fingið veitt úr landskassanum.

Spurningurin í hesum sambandi er, hvørji sjónarmið higartil eru lögð til grund, tá landskassans peningur verður býttur millum kommunurnar. Her kunnu nevast sjónarmið sum vinnuligar fortreytir, geografiskar umstøður, lokalpolitikkur, inntøku- og fíggjarviðurskifti o.s.fr. Hesar íløgur eru ofta gjørdar út frá lokalpolitiskum sjónarmiðum, og hetta hevur viðført eitt ineffektivi íløgubýti í samfelagnum sum heild. Íløgur, sum verða gjørdar, uttan at endamálið er, at tær skulu geva nakað av sær.

¹Tá tosað verður um hugtakið rakstrarstuðul merkir hetta fíggjarligar veitingar, sum landskassin letur til kommunurnar, men har landskassin oftast ongan avgerðarrætt hevur um, hvussu peningurin skal verða umsitin ella um, hvussu raksturin skal skipast. Sostatt verður t.d. játtanin á fíggjarlógini til fólkaskúlan ikki roknað sum ein formur fyri stuðul av tí, at landsstýrið hevur avgerðarættin um, hvussu fólkaskúlin skal umsítast.

Við at leggja kommunurnar saman og leggja ábyrgdina fyrir hvussu fløgurnar verða gjørðar út til tær, kemur hetta at bera í sær, at avmarkaði peningurin til fløgur verður nýttur soleiðis, at hann tænar økinum best eftir eini heildarprioritering. Krøv um kostnaðarætlanir og fíggjareftirlit høvdu gjørst nógv størri.

Samanumtikið kann verða sagt, at veitingarnar frá landskassanum til kommunurnar verður uppvigaður av teimum veitingum, ið kommunurnar gjalda inn í landskassan, og í longdini koma kommunurnar at gjalda positivt inn í landskassan.

5.8. Fyrimunir og vansar við núverandi skipan

Frammanfyri eru kommunalu viðurskiftini og støðan hjá kommununum víst á ymsan hátt. Hann, ið ynskir fleiri lýsingar, kann m.a. ganga ígjøgnum frálíku talvurnar og frágreiðingarnar í Árbókini. Nakrar av hesum frá Árbókini 1991 eru lagdar við hesi fyribils frágreiðing.

Arbeidsbólkurin dugir tíverri ikki at vísa á nakrar stórvegis fyrimunir við núverandi skipan.

Skipanin gevur **ikki** borgaranum í orðsins rætta týdningi demokratiskar móguleikar at ávirka og hava innlit í loysn av felagsmálum, tí í flestu førum eru kommunurnar ikki so stórar, at tær kunnu átaka sær fíggjarliga og umsitingarliga loysn av felagsmálum, og sjálvt fyri størri kommunurnar, ið hava hesar móguleikar, verða móguleikarnir skerdir av, at landsumsitingin er lagað eftir, at samanlegging og broyting av kommunalu viðurskiftunum er tabu.

Skipanin gevur **ikki** móguleikar fyri nóg rationella og effektiva loysn av almennum uppgávum. Lógin hevur bert gildi fyri fimtingin av kommununum, og stavnald fyri almenna arbeiðið kann tí ikki setast, og eftirmeting tí ikki verða gjørd. Samsvar millum ætlan við lógini og veruleikan verður undantakið, og kann sjálvt tá ikki verða hildið.

Skipanin gevur **ikki** móguleika fyri sjálvstøðugari menning í økjum uttanfyri sjálvt miðkið, tí stavnald, planlegging og miðvís útbygging er ómøgulig, har sundurlyndi og serstöða verður tryggjað við framhaldandi spjaðing av landinum í smáar, óvirkandi eindir. At kalla øll menningartiltøk krevja tískil játtan centralt ella verða skapt centralt - sum úrslit av politiskum neyðsemjum í lögtingi og landsstýri. Verandi skipan skapar sostatt ikki móguleikar fyri tí neyðugu dynamisku framgongdini í landinum.

5.8.1. Vansar við núverandi skipan

Skipanirnar á nógvum økjum geva í dag borgaranum lítlar móguleikar fyri meting av, um teir borgarar, sum hann hevur valt, røkja felagsmálini nóg skynsamliga.

Hann kann í nógvum førum síggja, at hansara børn skulu longri ella stytri leið í framhaldsdeild, men hann sær ofta ikki, um skúlaløysnin og raksturin "utføres forsvarlig og på den mest besparende måde", tí roknskapurin gongur ikki inn í kommunuroknskapin, og hansara egnu umboð hava valt annan at røkja skyldurnar, ið borgarin hevur valt umboðini til.

Hann kann í nógvum førum síggja, at hansara eldru ella brekaðu kunnu fáa røkt nærri ella fjarari, men í aðra máta er tað sum við framhaldsdeildini.

Á sama hátt er tað við ruskoyðing, asfaltering, kommunulæknamálum, barnatannrøkt, orkumálum, heimahjálp og heilsumálum o.s.fr.

Hansara innlit í loysn av felagsmálum verður óneyðugu trupult, tá landið við einari hond krevur pening inn frá kommununum til loysn av málum, og við hinari hondini rindar pening aftur til loysn av næstan somu málum.

5.8.2. Tvørrandi rationell og effektiv umsiting

Síðan verandi kommunulóg kom í gildi, hava stórir partar av kommunala virkseminum verið lagdir undir landsumsitingina, og síðan eru deildir hjá landsumsitingini settar á stovn úti um landið. Nevnast kunnu í hesum sambandi skattalíkningarmál og heilsusustrarnar.

Læsti kommunustruktururin hevur borið í sær,

at almannamál hava í roynd og veru einans kunnað verið loyst centralt, og nú verður talað um at seta deildarskrivstovur upp kring landið,

at skúlaspurningar í flestu økjum ikki hava kunnað verið loystir innan kommunumark, og spurningurin er tí, um teir tá liggja hjá kommununum,

at býarskipanarmál, tá tað ræður um meira enn skipan av sethúsaøkjum, í stóran mun liggja hjá centralum myndugleika og lögtingi,

at røktarspurningar av eldri og brekaðum liggja uttanfyri kommunurnar at loysa, o.s.fr.

Við hesi gongd hava (helst) neyðugir spurningar og málsøki fingið eina loysn, og kanska hava einstøku loysnirnar í sjálvum sær ikki verið kostnaðardýrari, enn um tær høvdu verið framdar av størri kommunueindum.

Eftir stendur tó spurningurin, um loysnirnar kunnu umsitast og loysast effektivari av størri kommunueindum enn við núverandi skipanum. V.ø.o. um meira gagn fæst av hvørjari einstakari almennari krónu í mun til tað mál, ið skal loysast. Í hesum nýtist ikki at liggja, at samlaða krónutalið verður minni, men heldur at avkastið av hvørjari krónu verður tað størst møguliga, soleiðis at um meira ella minni verður brúkt, fellur avkastið av hvørjari krónu.

Serliga í sparingartíðum gerast effektivitetsspurningarnir sjónligari. Meðan samstarv millum landsstovnar um loysn av ymiskum uppgávum illa fæst gjøgnumført, tí stovnarirnir hvør sær bert síggja sína uppgávu sum týðningarmikla og av størri týðningi enn aðrar uppgávur, so kann ein kommuna skipa fyri hesum samstarvi, og harvið loysa tær ymisku uppgávarnar meira effektivt og kostnarminni.

Mangt talar tí fyri, at sæð frá einum effektivitetssjónarmiði er rætt at lata fleiri av teimum uppgávum, sum í dag verða loystar centralt, verða loystar av størri kommunalum eindum í framtíðini.

Skulu v.ø.o líkningarvaldið, heilsustovnar, røktarstovnar, skúlaskapur, býarskipanarspurningar, almannamál o.s.fr. leggja undirstovnar úti um landið fyri at kunna loysa áløgdu uppgávarnar, eru vit ikki í iva um, at bæði effektiviteturin minkar og kostnaðurin økist, og vit halda, at tann samskipan av undirstovnunum, ið kundi tryggja framhaldandi høgan effektivitet og lágt kostnaðarstøði, ikki er møgulig við centralum stovnum, men einans kann fáast við størri kommunalum eindum. Hesar kommunur vilja eisini kunna skipa samlaðu tænastrarnar betri eftir effektivitetssjónarmiðum - størst samlað avkast av hvørjari krónu - eitt nú í sambandi við sparingar, enn centralu stovnarirnir, og loysnirnar verða tá lagaðar eftir tørvi í kommunum og kanska ymiskar í kommununum.

5.8.3. Vinnumøguleikar

Vinnumøguleikarnir í smáum kommunum eru javnt færri og meira eintáttaðir enn í størri kommununum. Flestu íbúgvartarnir í smáu kommununum noyðast úr kommununi, um teir skulu fáa arbeiði, og sum víst á frammanfyri ber hetta við sær, at júst hesar kommunur hava tað skeivasta kynsbýti og aldursbýti í landinum.

Verandi skipan, ið hevur tryggjað hesum kommunum útbyggingar av ymiskum slagi, uttan at hesar útbyggingar eru náttúrligur partur av størri eind og tí forða fyri samstarvi og effektiviteti, hevur bert ført til stórar lánsfíggaðar loysnir, ið ger samfelagið nú kennir sviðan av, og sum í nógvum førum vísa seg óneyðugar og burturspiltar í dag.

Fulla viðurkenningin av støðuni og neyðuga greiða støðutakanin til loysn av kappingarføru vinnumøguleikunum fæst ikki undir núverandi skipan, tá móguleikarnir fyri lótuvinningi við kommunalari serstöðu verða hildnir at vera til steðgar. Bert við tvungnum samstarvi á lokalum plani kann verða komið burtur úr naggatódnini; harvið kunnu størri kommunalu eindirnar verða karmar um fjølbroytt vinnuligt virksemi, ið kann tryggja dynamikk og framgongd.

Samstundis kann hetta forða framhaldandi miðsavning og føra til øktan samlaðan produktivitet í landinum. Størri fongur er fyri landið sum heild, at gjørdur íløgurnar og góðu móguleikarnir úti um landið verða nýttir produktivt, enn at nýggjar íløgur skulu gerast aðrastaðni. Men hetta krevur sum nevnt broyttar karmar, ið kunnu stímbra samvinnu og lívskor.

6. BROYTINGAR Í KOMMUNUSTRUKTURI

Frammanfyri eru nevndar tvinnar leiðir at ganga í valinum av móguleika fyri loysn av setninginum, sum settur er arbeiðsbólkinum, "at viðgera og gera tilmæli í spurninginum um býti av virkseimi og ábyrgd millum landið og kommunurnar".

Onnur er at taka kommunurnar av, og leggja alt virkseimið inn undir landið, og hin er at skipa landið í størri kommunalar eindir, sum í greiðari býti av virkseimi og ábyrgd kunnu loysa tær uppgávur, sum longu vóru ætlaðar í greiða álitinum frá 1971.

Tó at loysnin at taka kommunurnar av kann tykjast sera einføld, so talar einki fyri, at hon kann verða vald. Spurningurin um, hvørji øki kommunurnar skuldu taka sær av, hevði sjálvsagt verið svaraður, og figgjjarliga uppgerðin hevði verið einfald, tí landið skuldi so yvirtikið ogn og skuld hjá kommununum. Tað seinna hevði helst ikki verið einfalt, sjálvt um sama skattaprosent so hevði komið um alt landið.

Arbeiðsbólkurin hevur tí ikki viðgjørt hesa leið, men hevur valt at víst á hesar 4 móguligu kommunustrukturar:

- a. óbroyttur kommunustrukturur
- b. fast samstarv millum verandi kommunur
- c. bygðaráð (ráðgevanði kommunur)
- d. samanlegging av kommununum í størri kommunalar eindir.

6.1. Óbroyttur kommunustrukturur - verandi skipan

Verður hildið fast við verandi skipan, ber til í ávísan mun at gera viðurskiftini einfaldari millum land og kommunur, men tann stóra spjaðingin í støddum og inntøkumøguleikum ger, at tað verður landið, sum kemur at taka málsøki frá kommununum.

Fígging við heildarveiting ella útjavningarskipan eru ikki serstakliga sannlík, tí munurin millum kommunurnar er ov stórur. Endurgjöld til ávísar íløgur halda kanska fram, men tó er meira sannlíkt, at landsstýrið yvirtekur tey tungu íløgukini. (Skúlar, heilsumál, almannamál, havnir)

Landið leggur ikki onnur øki út til kommunurnar, men kemur hinvegin at yvirtaka øki, sum kommunurnar hava í dag. T.d. umhvørvismál, byggimál, skúlamál, almannamál og havnir. Landsumsitingin er í dag nóg stór til at taka økini.

Tað versnandi figgjargrundarlagið kemur at bera í sær, at fleiri kommunur ikki orka at røkja sínar skyldur og mugu lata málsøki frá sær; umframt at flestu kommunur í dag ikki klára at nøkta tann tørvin, sum borgarin setir.

Landið kann uttan serligar lógarbroytingar taka øki frá kommununum; tó krevjast

tær til broyting av skúlamálum (skúlabygningar) og almannamálum (barnaansing).

6.2. Fast samstarv millum verandi kommunur

Kommunurnar í einum ávísu øki arbeiða saman um ávís mál sosum:

- Planlegging
- Heilsumál
- Almannamál
- Skúlamál
- Havnir
- Umhvørvismál
- Brunamál
- Musikkúlar

Samstarvið hevur fult ræði á fíggarætlanini fyri hesi málsøki og tekur einsamalt avgerð. Samstarvið hevur sína egnu umsiting, sum er óheft av kommunalu umsitingunum.

Samstarvið má eisini kunna taka avgerðir um, hvar landsstovnar skulu staðsetast.

Kommunurnar kunnu ikki gera samstørv við aðrar kommunur, enn tær, sum eru í samstarvinum. Tað einstaka kommunusamstarvið kann arbeiða saman við øðrum kommunalum samstørvum.

Ein møgulig heildarveiting eftir objektivum eyðkennum verður goldin beinleiðis til samstarvið.

Kravdar broytingar í kommunulógini eru:

- 1) Fíggarætlan
- 2) Val av felagsnevnd (vald óbeinleiðis t.e. av bygdaráðunum)
- 3) Heimildir hjá felagsnevnd
- 4) Broytingar í nevndum

Skúlalógin má eisini verða broytt viðv. skúlanevndum.

Vansarnir við eini tílíkari skipan er, at vit fáa tvífalda umsiting. Viðurskiftini millum landið og kommunalu samstørvini verður einfaldari, men viðurskiftini millum kommununa og kommunala samstarvið verður truplari.

Skipanin hevur eisini tann vansen við sær, at borgararnir koma ikki at velja ráðið, ið tekur flestu og týðningarmestu avgerðirnar, beinleiðis. Á tann hátt kemur demokratiski parturin av lokalu umsitingini ikki so væl til sættis.

Arbeidsbólkurin hevur enn einki gjørt við spurningin, um hvussu valhátturin til eina slíka nevnd skal vera.

6.3. Bygðaráð (ráðgevandi kommunur)

Hvør bygð hefur sítt ráð, sum er ráðgevandi yvirfyri landsmyndugleikinum. Rætturin til skattainnkrevjing verður tikin burtur, og ráðini verða fíggað av landinum.

Bygðaráðið kann umsita ávís øki fyri landið t.d. bygðavegir, kloakkir, leikvøllir.

Hesin møguleikin lýkur eisini treytirnar til demokrati og einfalding.

Hetta kemur at minna nógv um støðuna hjá Hetlendsku kommununum, sum hava kommunustýri, men einans ráðgevandi vald. Scalloway kommuna fekk t.d. fyri umleið 4 árum síðani 8.000 pund (80.000 kr) bæði til umsiting og útinnan av ymsum tiltøkum (mest torvheiðagøtur og rudding).

6.4. Kommunusameining

Sameining av kommunum í eini sýslu ella øðrum hóskaði øki, ið er ført fyri at bera tey verkevni, sum borgarin hevur brúk fyri.

Eindin skal umsita fylgjandi øki:

- Líkning
- Heilsumál (primér)
- Almanamál
- Skúlamál
- Havnir
- Umhvørvismál
- Mentunarmál
- Vegir
- Planlegging
- Byggibúning bæði til sethús og ídnað

Ráð fyri bygdir verða sett á stovn. Hesi kunnu bæði ráðgeva og umsita ávís øki, sosum bygðavegir, kloakkir, leikvallir osv. Ráðini verða vald av kommunustýrinum.

Ein fyrimunur við einari slíkari kommunuskipan er, at fígging kann vera gjørd við heildarveiting eftir objektívum eyðkennum. Hesi viðurskifti eiga at verða útgreinað nærri í einum komandi álit.

Hetta er ein møguleiki, ið lýkur bæði krøvini til demokrati og einfalding av viðurskiftunum millum landið og kommunurnar.

6.5. Avleiðingar av nevndu kommunustrukturum

Sjálvt um nevndir eru 4 møguligir kommunustrukturar, so bera teir 3 fyrstu í sær,

at kommunurnar fyrr (bygdaráð) ella seinni (verandi skipan og fast samstarv) í roynd og veru ikki halda áfram, í hvussu so er í verandi líki. Men tá tað snýr seg um bygdaráð og fast samstarv kann greiða fáast á ávísum býti millum land og lokalar eindir.

Niðanfyri er stutt greitt frá avleiðingunum.

a. Halda fast við núverandi skipan.

Núverandi kommunulóg samsvarar ikki við veruleikan, og verða ongar broytingar gjørdar, so eiga kommunurnar at fáa eina støðu og eina lóg, sum samsvarar við veruleikan, heldur enn sum nú har minstí parturin av kommununum samsvara við lógina.

Hetta kann verða gjørt á ymsan hátt:

a1. Býarkommunur og bygdakommunur.

Kommunurnar verða býttar sundur í býarkommunur og bygdakommunur. Býarkommunur eru tær yvir 1500 íbúgvar, meðan bygdakommunurnar eru hinar.

Starvsøkini hjá bygdakommununum skulu fækkast til at fevna um innanbíggja vegir, vatnveiting og kloakkir, kirkjugarðar, leikvøllir o.t. Fíggingin eigur at vera brúkaragjöld og gjöld frá landskassanum.

Býarkommunurnar skulu hava rætt til at krevja persónskatt og umsita fleiri málsøki enn í dag. Fíggingin skal umframt persónskatt vera heildarveiting frá landskassanum og avgjöld.

Ein slík skipan er heldur trupul, tí vit koma at gera fleiri umsitingarskipanir.

a2. Javnseta allar kommunur.

Allar kommunur verða javnsettar við tær undir 1000 íbúgvar. Tey flestu starvsøkini verða flutt til landsmyndugleikarnar. Kommunurnar í eini slíkari skipan koma mest at vera ráðgevandi hjá landsmyndugleikunum.

b. Føst samstørv millum verandi kommunur.

Føst samstørv millum verandi kommunur bera somu vandamál í sær sum verandi kommunur. Umsitingin verður trupul og í nógvum førum tvíföld. Eftirlit borgaranna verður ógvuliga avmarkað, tí persónarnir, ið taka flestu og týðningarmestu avgerðirnar, eru ikki valdir beinleiðis av borgarunum.

Hóast ein slík skipan virkar tiltalandi, er tað neyvan nøkur gongd leið.

c. **Ráðgevandi kommunur.**

Hendan leiðin er ein náttúrlig fylgja av núverandi skipan, men krevur tó, at allar kommunur verða javnsettar. Centrala umsitingin verður styrkt, og lokalu politikarnir sleppa undan at taka støðu til stríðselvandi mál.

d. **Kommunusameining**

Hetta er tann skipanin, sum er lættast at fáa í tráð við núverandi kommunulóg og gevur tað einfaldasta myndugleikabýti. Vandur verður fyri at stríð um staðsetingar og útbyggingar tekur seg upp millum bygdin, men einki mál verður loyst við at leggja avgerðina longuri burtur frá trupulleikanum. Bert kann skyldin verða lögð á aðrar.

7. TILMÆLI FRÁ ARBEIDSBÓLKINUM

Arbeðsbólkurin er samdur um, at hann hevur ikki lokið setningin, sum var settur honum.

Hin vegin heldur hann seg hava lýst tær leiðir, ið eru at ganga; men hesar leiðir eru so ymiskar, at neyðugt er við greiðari politiskari fráboðan um, hvør leið verður ynskt, áðrenn neyvari uppskot og lýsingar verða gjørd.

Eitt greiðari býti av virkseminum og ábyrgdini millum land og kommunur ávirkar ikki einans kommunurnar. Tað ávirkar fult so nógv landsumsitingarnar og lóggávuvaldið, tí tað kann ikki gerast uttan stórar strukturellar broytingar.

Hin vegin liggur eingin loysn í einki at gera. Strukturellu broytingarnar og valið av leið verður ikki minni neyðugt, sum frá líður, um livikorini í Føroyum skulu mennast aftur.

Stóri meirilutin í arbeðsbólkinum ræður tí landsstýrinum til at tryggja sær ein stóran meiriluta í landsstýri og á lógtungi fyri, at býtið av virksemini og ábyrgd millum land og kommunur skjótast yvirhøvur til ber verður skipað eftir fjórða móguleikanum, t.e. við at kommunurnar verða lagdar saman í størri kommunalar eindir, har krøvini til kommunalu eindirnar og málsøkini hjá kommunalu eindunum verða hesi:

7.1. Krøv til kommunalar eindir

Arbeðsbólkurin heldur, at ein kommuna eigur at lúka fylgjandi krøv:

- Kommunalu eindirnar hava slíka stødd og samanseting, at tær kunnu veita sínum borgarum vinnumøguleikar, og at tær eru egnaðar til útbygging. V.ø.o. skulu borgararnir bert í undantaksfæri verða noyddir at fara úr kommununi fyri at fáa arbeiði, og kommunurnar skulu hava slíka stødd, at móguleikar eru fyri fleirtáttadari vinnu.
- Kommunalu eindirnar skulu vera førar fyri at veita borgarum sínum tær mest vanligu tænastrnar, ið nútímans samfelagið krevur, t.d. 10-ára skúlagongd, ellis- og røktarheim, sosiala skipan, ítróttar- og samkomuhús, o.s.fr.
- Eindin skal vera so stór, at hon sjálv er før fyri at fíggja tær avgerðir, ið verða tiknar, soleiðis at tað verður samsvar millum avgerðarrætt og fíggjarliga ábyrgd.
- Borgarin skal kunna fylgja við og hava eftirlit við nýtslu og tænastrum í kommununi.

7.2. Málsøkini

Málsøkini eru heildir, sum annaðhvørt verða umsitin av landinum ella kommununum. Treytin fyri einfaldari umsiting er, at tað slepst undan, at bæði landið og kommunurnar umsita sama málsøki, og at tann umsitandi myndugleikin kann gera hetta rationelt.

Tey øki, sum kommunurnar eiga at umsita, eru:

Egin fyrisiting

Herundir líkningarfyrisiting

Almannamál

Forsorgarhjálp

Barnaansing

Eldrarøkt

Heilsumál

Kommunulæknar

Barnatannrøkt

Heimahjálp, herundir heilsusustrar.

Skúlamál

Forskúlar

Fólkaskúli 1. til 10. flokk.

Mentamál

Fríttíðarundivísing

Fríttíðarvirksemi

Ítróttur

Musikskúlar

Umhørvismál

Kloakering

Ruskoyðing

Umhørviseftirlit

Aðrar tekniskar veitingar

Vatnveiting

Brunamál

v.m.

Planlegging

Fysisk planlegging

Fíggarplanlegging

Vegir

Innanbíggja vegir

Havnir og lendingar
Bátahylar
Fiskihavnir

7.3. Minniluti

Jógvan K. Mørkøre mælir tó til at brúka móguleika b. (6,2), sum er at skipa føst samstørv millum verandi kommunur.

7.4. Framhaldandi arbeiði hjá arbeiðsbólkinum

Tá landsstýrið hevur tikið avgerð um, á hvønn hátt og við hvørjum kommunustrukturi býtið av virksemi og ábyrgd millum landið og kommunurnar eigur at verða loyst, liggur eitt stórt og torført arbeiði fyri framman, ið einans kann verða loyst innan kommunuvalið og innan umrødda meirvirðisgjaldsskipan eftir avtalu skal virka, um arbeiðsbólkurin verður víðkaður og fær betri arbeiðsumstøður.

Men arbeiðsbólkurin er fús at leggja stóra orku í hetta arbeiði.